

have not been spent. Most of the support tools for priority economic zones are related to taxation, while budgetary tools are less diverse. Existing and potential residents of priority economic zones pay special attention to the budgetary support tool of insurance premium benefits. The preferential regimes of Arctic zones and special economic zones are highly territorial in nature. The budgetary support tools largely duplicate those of special economic zones and priority economic zones.

References:

1. Akimova V.V., Zemtsov S.P. *Preferential Regimes in the World: Success Stories // Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration. Moscow, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, 2022.*
2. Aravindaraj K. M.A., "Special Economic Zones (SEZ) and Its Impact on India's Export," *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, Vol. 9, No. 1, 2019.
3. Figueroa D. *Economic Opportunity & Resilience: Opportunity Zones & Equity. Elsevier, 2020.*
4. Voropaeva D.A. *Analysis of Special Economic Zones and Ways to Improve Their Development Level in Russia // International Research Journal. 2021. Issue: No. 12 (114). <https://doi.org/10.23670/IRJ.2021.114.12.123>.*
5. Gulyaeva V.B. *Special Economic Zones of the Technical and Innovation Type as a Tool for the Spatial Development of Russia's Economy // Innovations. 2019. No. 9 (251). <https://doi.org/10.26310/2071-3010.2019.251.9.012>.*
6. Popova R.V. *Special Economic Zones as Spatial Formations // International Research Journal. 2015. Issue: No. 3 (34).*
7. Vasilyeva I.A., Malov E.O. *Problems of Development of Territories with Special Economic Status in the Region // International Research Journal. 2025. Issue: No. 3 (153). <https://doi.org/10.60797/IRJ.2025.153.71>.*
8. Vilensky, A.V. *Special Economic Zones and Territories of Advanced Socio-Economic Development: Extensive Growth // Economics: Yesterday, Today, and Tomorrow. 2021. Vol. 11. No. 8A. Pp. 135-144. <https://doi.org/10.34670/AR.2021.43.59.018>.*

MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISH – INVESTITSION FAOLLIK VA FISKAL BARQARORLIKNI TA'MINLASH VOSITASI

Zafarova Azizaxon Shuxrat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda aholining moliyaviy savodxonligi darajasi nafaqat shaxsiy farovonlikning, balki butun mamlakat makroiqtisodiy barqarorligining fundamental omillaridan biri hisoblanadi. Moliyaviy

savodxonlik deganda, shaxsning moliyaviy xizmatlar va mahsulotlar haqida xabardorligi, ularni tahlil qilish hamda ongli ravishda qaror qabul qilish ko'nikmalari tushuniladi. Iqtisodchi olim Annamariya Lusardining ta'kidlashicha, moliyaviy bilimga ega bo'lmagan aholi qatlami ko'proq qarz yukiga botadi va investitsiya imkoniyatlaridan foydalana olmaydi¹⁶⁸. Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bevosita investitsion faollik bilan bog'liqdir. Jamg'armalarni shunchaki naqd ko'rinishda saqlash emas, balki ularni qimmatli qog'ozlar, investitsiya fondlari yoki bank depozitlariga yo'naltirish orqali iqtisodiyotga ichki investitsiyalarni jalb qilish mumkin.

Moliyaviy savodxonlik shaxsiy daromadlarni boshqarish bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy ta'sirga ham ega. Bilimli aholi o'z oilaviy byudjetini samarali boshqaradi, uy xo'jaliklarining qarzga botish xavfi kamayadi, moliyaviy stress darajasi pasayadi va oilada iqtisodiy barqarorlik shakllanadi. Shu bilan birga, aholining moliyaviy bilimini oshirish moliyaviy qarorlarni ongli qabul qilish, kutilmagan iqtisodiy shoklarga bardosh berish va jamg'armalarni samarali investitsiyalarga yo'naltirish imkonini beradi. Richard Thalerning "Nudge" nazariyasiga ko'ra, aholining moliyaviy xulq-atvorini to'g'ri shakllantirish orqali ularni ixtiyoriy jamg'arish tizimiga o'rgatish davlatning uzoq muddatli moliyaviy resurslarini shakllantiradi¹⁶⁹. OECDning 2021-yildagi MDH davlatlari bo'yicha hisobotiga ko'ra, O'zbekiston moliyaviy farovonlik ko'rsatkichi bo'yicha mintaqada yetakchi o'rinlardan birini egallab, maksimal ballning 55.9% ini to'plagan¹⁷⁰. Bu aholining moliyaviy barqarorlikka intilishi yuqori ekanligidan dalolat beradi.

Fiskal barqarorlik nuqtai nazaridan, moliyaviy savodxonlikning ahamiyati beqiyosdir. Moliyaviy savodxonlik nafaqat shaxsiy daromad va xarajatlarni boshqarishga yordam beradi, balki davlatning soliq siyosatini samarali amalga oshirishida ham muhim rol o'ynaydi. Bilimli soliq to'lovchi o'zining byudjetga qo'shgan hissasini va soliq imtiyozlarining mohiyatini to'liq anglab, davlat mablag'larining oqilona taqsimlanishiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, moliyaviy savodxonlik soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlab, byudjet tizimining shaffofligini oshiradi, davlat moliyaviy rejalari va fiskal strategiyalarini yanada samarali qilish imkonini beradi.

OECD ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda aholining moliyaviy farovonlik balli 20 balldan 11.2 ni tashkil etadi, bu esa MDH o'rtacha ko'rsatkichidan sezilarli darajada yuqoridir¹⁷¹. Ushbu raqamlar mamlakatdagi moliyaviy savodxonlik darajasi hali rivojlanishi kerakligini ko'rsatadi va uy xo'jaliklari hamda davlat o'rtasidagi moliyaviy interaktivlikni oshirish zarurligini ta'kidlaydi.

¹⁶⁸ Lusardi. A. & Mitchell. O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*.

¹⁶⁹ Thaler. R. H & Sunstein. C. R. (2008). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. Yale University Press.

¹⁷⁰ OECD. (2021). *Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States in 2021*. OECD Publishing, Paris.

¹⁷¹ OECD. (2021). *Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States in 2021*. OECD Publishing, Paris.

Moliyaviy farovonlik ko'rsatkichi¹⁷².

<i>Davlat</i>	<i>Farovonlik ko'rsatkichi (20 ballik tizimda)</i>	<i>Maksimal ballga nisbatan % bisobida</i>
<i>Armaniston</i>	8.0	40.2
<i>Ozarbayjon</i>	7.1	35.4
<i>Belarus</i>	10.9	54.6
<i>Qozog'ston</i>	9.7	48.6
<i>Qirg'iz Respublikasi</i>	10.0	50.1
<i>Rossiya Federatsiyasi</i>	10.8	54.2
<i>Tojikiston</i>	7.9	39.5
<i>O'zbekiston</i>	11.2	55.9
<i>MDH bo'yicha o'rtacha</i>	9.5	47.3

Yuqorigi jadvalda ushbu hisobotdagi aniq raqamli ko'rsatkichlar keltirilgan, ular moliyaviy barqarorlikni yaxshilash bo'yicha istiqbolli choralarni ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu ko'rsatkichlar shuni anglatadiki, O'zbekistonda aholining moliyaviy holati va uning hayotiga ta'sirini baholash darajasi ijobiy dinamikaga ega. Biroq, hisobotda ta'kidlanishicha, ko'plab respondentlar "oy oxirida pulim qolmaydi" yoki "moliyaviy holatim hayotimni boshqaradi" kabi fikrlarga qo'shilishgan, bu esa jamg'arma qilish imkoniyatlarining yetishmasligi va past daromadlar bilan bog'liqdir. J.M. Keynes nazariyasiga ko'ra, iste'mol va jamg'arma o'rtasidagi mutanosiblik aholining kelajakka bo'lgan ishonchiga bog'liq bo'lib, moliyaviy ta'lim ushbu ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi¹⁷³.

Zamonaviy sharoitda moliyaviy savodxonlik nafaqat shaxsiy mablag'larni boshqarish, balki davlatning fiskal strategiyasini amalga oshirishda fuqarolik mas'uliyatini anglash vositasidir. Jahon bankining ta'kidlashicha, moliyaviy bilim darajasi yuqori bo'lgan shaxslar soliq tizimining ijtimoiy mohiyatini teranroq anglaydilar va davlat byudjetining shakllanishida ongli ishtirokchi sifatida qatnashadilar. Bu jarayon, o'z navbatida, mamlakatda "solih madaniyati" (Tax Culture) shakllanishiga olib keladi va solih to'lashdan bo'yin tovlash holatlarini kamaytiradi.

Raqamli moliyaviy texnologiyalarning keng joriy etilishi aholining moliyaviy xulq-atvoriga tubdan ta'sir ko'rsatmoqda. OECDning tadqiqotlariga ko'ra, raqamli savodxonlik va an'anaviy moliyaviy bilimlarning uyg'unligi aholining moliyaviy

¹⁷² OECD. (2021). Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States in 2021. OECD Publishing, Paris.

¹⁷³ Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest, and Money. Palgrave Macmillan.

chidamliligini oshirib, investitsion qarorlar qabul qilish hamda murakkab raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Oliy darajadagi moliyaviy savodxonlik aholining “yashirin iqtisodiyot”dan voz kechib, rasmiy bank sektoriga va kapital bozoriga o'tishini ta'minlaydi. Bu esa iqtisodiyotda pul agregatlarining shaffofligini oshirib, inflyatsiyani jilovlash va monetar siyosat samaradorligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, moliyaviy savodxonlik fiskal barqarorlikni ta'minlashda avtomatik stabilizator vazifasini o'taydi. Professor Lusardining yana bir yangi tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, agar aholi kredit va jamg'arma vositalaridan oqilona foydalansa, mamlakatda uy xo'jaliklarining kutilmagan moliyaviy zaifligi kamayadi va bu davlatning ijtimoiy himoya xarajatlarini optimallashtirish imkonini beradi¹⁷⁴. Prognozlarga ko'ra, aholining investitsion faolligi 15-20 %ga oshsa, bu davlatning tashqi qarzga bo'lgan ehtiyojini ichki resurslar hisobiga 5-7 %ga qisqartirishi mumkin¹⁷⁵. Demak, moliyaviy ta'lim davlat byudjetining daromadlar qismini ko'paytirish va xarajatlar samaradorligini oshirishning eng barqaror strategik usulidir.

Moliyaviy savodxonlik shuningdek, aholining investitsion faolligini oshirish orqali milliy iqtisodiyotda barqarorlikni ta'minlaydi. Jamg'armalarni samarali investitsiyalarga yo'naltirish orqali davlat ichki moliyaviy resurslarni shakllantiradi, bu esa tashqi qarzga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, moliyaviy savodxonlik yoshlar va ishbilarmonlar uchun pensiya jamg'armalari, uzoq muddatli investitsiyalar va biznes loyihalarini rejalashtirish imkonini beradi. Raqamli moliyaviy xizmatlar va FinTech platformalari aholiga kichik investitsiyalar orqali bozor ishtirokchisi bo'lish imkonini beradi, shu bilan birga ularning moliyaviy bilimini oshiradi va jamg'arma qilishga rag'batlantiradi.

Milliy iqtisodiyotning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash kontekstida xulosa qiladigan bo'lsak, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan strategik investitsiyadir. Tizimli muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim dasturlariga amaliy moliya fanlarini kiritish, raqamli soliq savodxonligi platformalarini rivojlantirish va aholining fond bozoridagi ishtirokini soliq imtiyozlari orqali rag'batlantirish taklif etiladi. Bu choralar aholi jamg'armalarini faol investitsiyaga aylantirish va pirovardida davlat byudjeti barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

¹⁷⁴ Lusardi. A. & Mitchell. O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*.

¹⁷⁵ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2021). Moliyaviy ommaboplikni oshirish bo'yicha milliy strategiya.